

РОЗДІЛ 7
РІДКІСНІ ВИДИ ССАВЦІВ ТЕРИТОРІЇ РЛП «ЯЛІВЩИНА»

7.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДСТАВНИКІВ
КЛАСУ ССАВЦІ

Ссавці є невід'ємними компонентами фауністичних угруповань, включаючи їх біогеографічний, сезонний, сукцесійний та інші аспекти.

Біологічні особливості ссавців, серед яких провідне значення мають висока чутливість до антропогенних змін середовища, визначають високу вразливість ссавців.

У складі теріофауни РЛП «Ялівщина» зафіксовано 16 видів з 8 родин. (табл. 7.1.). У таблиці також подано повний список видів ссавців із зазначенням їх охоронних категорій згідно з додатками II і III до Бернської конвенції та згідно з «Червоною книгою України» (2021).

Серед тварин, які зафіксовані на території парку, 6 видів занесені до Червоної книги України, більшість із них – це представники ряду Рукокрилі (Кажани).

Таблиця 7.1.1

Таксономічна структура ссавців РЛП «Ялівщина»

КЛАС ССАВЦІ – MAMMALIA				
РЯД КОМАХОЇДНІ - INSECTORIA				
Родина Іжкові – Erinaceidae				
№	Українська видова назва	Латинська видова назва	Статус Червоної книги	Статус Бернської конвенції
1.	Іжак білочеревий	<i>Erinaceus roumanicus</i> Martin, 1838		
Родина Кротові - Talpidae				
2.	Кріт європейський	<i>Talpa europaea</i> Linnaeus, 1758		
Родина Землерийкові – Soricidae				
3.	Бурозубка звичайна	<i>Sorex araneus</i> Linnaeus, 1766		БК (II)
РЯД КАЖАНИ - CHIROPTERA				
Родина Гладковосі Vespertilionidae				
4.	Нічниця водяна	<i>Myotis daubentonii</i> Kuhl, 1817	ЧКУ; МСОП	БК (II)
5.	Вечірниця дозріра	<i>Nyctalus noctula</i> Schreber, 1774	ЧКУ	БК (II)
6.	Нетопир-карлик	<i>Pipistrellus pygmaeus</i> Schreber, 1774	ЧКУ; МСОП	БК (III)

7.	Нетопир середземноморський	<i>Pipistrellus kuhli</i> Kuhl, 1817	СЧС, ЧКУ; МСОП	БК (II)
8.	Нетопир лісовий	<i>Pipistrellus nathusii</i> Keyserling et Blasius, 1839	ЧКУ; МСОП	БК (II)
9.	Кажан пізній	<i>Eptesicus serotinus</i> Schreber, 1774	ЧКУ	БК (II)
РЯД ЗАШЕПОДІБНІ - LAGOMORPHA				
Родина Зайчі <i>Leporidae</i>				
10.	Засць сірий	<i>Lepus europaeus</i> Pallas, 1778.		БК (III)
РЯД ГРИЗУНИ - RODENTIA				
Родина Білячі <i>Sciuridae</i>				
11.	Білка звичайна	<i>Sciurus vulgaris</i> Linnaeus, 1758.	МСОП.	БК (III)
Родина Мишачі <i>Muridae</i>				
12.	Миша польова	<i>Apodemus agrarius</i> Linnaeus, 1758		
13.	Миша лісова	<i>Sylvaeetus sylvaticus</i> Linnaeus, 1758		
14.	Миша хатня	<i>Mus musculus</i> Linnaeus, 1758		
Родина Хом'якові <i>Cricetidae</i>				
15.	Полівка руда	<i>Clethrionomys glareolus</i> Schreber, 1780		
16.	Полівка звичайна	<i>Microtus arvalis</i> Pallas, 1779		

Варто зазначити, що інформація щодо сучасного стану популяцій представників класу ссавці на території РЛП «Ялівщина» потребує додаткового уточнення.

7.2. ПЕРЕЛІК ВИДІВ ССАВЦІВ, ЯКІ ОХОРОНЯЮТЬСЯ

Інформація про рідкісні види ссавців, присутність яких зафіксовано на території парку, подається нижче у форматі узагальнюючої таблиці. Описи видів ссавців, занесених до Червоної книги України, наведено у підрозділі 7.3.

Таблиця 7.2.1

	Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бериська ковенція	CITES	СМС	АЕWA	EUROBATS	Європейський Червоний список	МСОП
1.	Іжак європейський – <i>Erinaceus europeraeus</i>		+						
2.	Бурозубка звичайна – <i>Sorex araneus</i>		+						
3.	Нічниця водяна – <i>Myotis daubentonii</i>	+	+		+		+		+
4.	Вечірниця руда – <i>Nyctalus noctula</i>	+	+				+		+
5.	Нетопир звичайний – <i>Pipistrellus pipistrellus</i>	+	+				+		+
6.	Нетопир середземноморський – <i>Pipistrellus kuhli</i>	+	+				+		+
7.	Нетопир лісовий – <i>Pipistrellus nathusii</i>	+	+				+		+
8.	Кажан пізній – <i>Eptesicus serotinus</i>	+	+		+		+		+
9.	Куниця кам'яна – <i>Martes foina</i>		+	+					
10.	Куниця лісова – <i>Martes martes</i>		+						
11.	Ласка – <i>Mustela nivalis</i>		+						
12.	Білка звичайна – <i>Sciurus vulgaris</i>		+						
	Усього	6	11	1	2	0	6		6

7.3. ОПИСИ ОКРЕМИХ ВИДІВ ССАВЦІВ, ЯКІ ЗАНЕСЕНІ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Серед видів із Червоної книги України, варто відзначити 6 видів кажанів, знахідки яких відмічені на території РЛП «Ялівщина».

ВЕЧІРНИЦЯ ДОЗІРНА

Nyctalus noctula, Schreber, 1774

За розмірами, це один з найбільших кажанів нашої фауни. Типовий

4. Компенсувати нестачу придатних для мешкання місць може влаштування штучних помешкань.

5. Робота з природокористувачами, відвідувачами природоохоронних територій та місцевим населенням.

6. Освітні заходи в рамках проведення природоохоронних акцій, регулярні публікації в періодичних виданнях, друкування та розповсюдження буклетів, плакатів, методичних брошур та іншої популярної літератури, виступи в засобах масової інформації.

НІЧНИЦЯ ВОДЯНА

Myotis daubentoni Kuhl, 1817

Один з найдрібніших кажанів нашої фауни. На всій території України є осілим видом. Тісно пов'язана з водоймами та водотоками. У річкових долинах є звичайним і навіть численним видом кажанів. Улітку надає перевагу надземним сховищам: дуплам, горищам, тріщинам та порожнинам у будівлях, скелях, урвищах тощо. Зиму проводить у печерах, хоча частина популяції, ймовірно, зимує і над землею. На зимівлі рідко утворює щільні скупчення, переважно зимує поодинокі. Любить забиватися у вузькі вертикальні щілини. Зимівлі покидає в березні, на початку квітня. Влітку самці та ялові самки живуть поодинокі, а вагітні самки утворюють численні виводкові колонії, обсягом від кількох десятків до кількох сотень особин. Молодь з'являється в середині червня. На полювання вилітає з настанням сутінок. Місцем для польотів служить надводний шар повітря над відкритими спокійними ділянками водойм. Політ дуже характерний — повільний, але нерівномірний, з частими змінами напрямку. Основу живлення складають різноманітні дрібні комахи, переважно двокрилі та одноденкові.

Наші обліки з використанням детекторів підтвердили наявність виду на території парку.

Наукова цінність та необхідність охорони. Цей вид занесено до Червоної книги України (статус — вразливий вид). У Червоному списку МСОП віднесений до категорії «найменш вразливий» (LC).

Причини скорочення популяцій. Причини зміни чисельності. Непокосення у сховищах, зменшення кількості придатних сховищ.

Основні заходи для стабілізації. Ефективні заходи охорони мають включати заповідання та охорону сховищ виду; проведення екопросвітніх акцій, спрямованих на поширення інформації щодо вразливості та необхідності охорони рукокрилих. Потрібна активізація наукових досліджень виду.

Заходи для збереженості виду (його популяцій):

1. Охорона місць концентрації в період розмноження. Найбільш важливими для нічниці водяної місцями перебування є старі дуплисті дерева,

Рис. 7.3.1 Картосхема поширення кажанів на території РЛП «Ялівщина»

Вечірниця дозірна

Кажан пізній

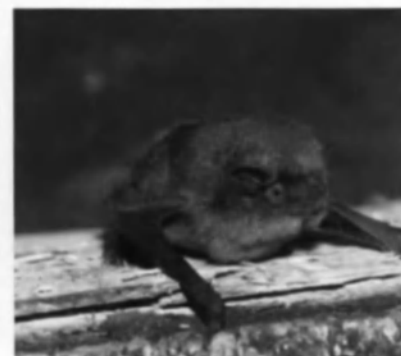
Нічниця водяна

Нетопир лісовий

Нетопир середземноморський

Нетопир-карлик

Рис. 7.3.2 Види кажанів, які занесені до Червоної книги України

які ростуть поблизу відкритих вологих ділянок — заплав рік, боліт, луків. Збереження таких дерев необхідне для підтримання популяції

2. Для збереження популяцій кажанів цього виду слід заборонити вирубування дуплистих і старих дерев.

3. Паспортизація місць перебування виду

4. Компенсувати нестачу придатних для мешкання місць може влаштування штучних помешкань.

5. Для виду найбільш небезпечним є не стільки фактор турбування у сховищах чи навіть пряме його знищення, скільки забруднення середовища, що призводить до зменшення місць, придатних для оселення.

6. Робота з природокористувачами, відвідувачами природоохоронних територій (РЛП «Ялівщина») та місцевим населенням.

7. Освітні заходи в рамках проведення природоохоронних акцій, регулярні публікації в періодичних виданнях, друкування та розповсюдження буклетів, плакатів, методичних брошур та іншої популярної літератури, виступи в електронних засобах масової інформації, розміщення відповідної інформації в Інтернеті.

НЕТОПИР ЛІСОВИЙ

Pipistrellus nathusii

Нетопир за розміром більший від середнього. Хутро довге, рівне, корені волосся темні, коричнево-бурих тонів, деколи з бронзовим відтінком. Черево брудно-сіре. Голі частини тіла трохи темніші за хутро на спині. У самців сечостатевий отвір щілиноподібний, зсунутий до верхнього боку дуже потовщеного (яйцеподібного) кінчика пеніса, густо вкритого волоссям. Вид поширений від Іспанії до Уралу, від південного узбережжя Балтійського моря до Греції, є також на Кавказі. В Україні живе практично по всій території.

Типовий перелітний вид, що влітку оселяється у досить розріджених листяних лісах. Як і в більшості видів кажанів, самки та самці селяться окремо. Сховища найчастіше мають щілиноподібний отвір, це можуть бути дупла, відстала кора, щілини під дахом. Часто нетопири Натузюса утворюють змішані колонії з нетопирем малим. Їх чисельність може сягати кількох сотень особин. На початку літа самка народжує 1-2 малят, які вже через місяць здатні до активного полювання. Один з найчисленніших кажанів нашої фауни. Висока чисельність виду характерна для всього ареалу в межах лісової та лісостепової зони України.

Наукова цінність та необхідність охорони. Цей вид внесено до Червоної книги України (статус — вразливий вид), У Червоному списку МСОП віднесений до категорії «найменш вразливий» (LC).

Причини скорочення популяцій. Причини зміни чисельності. Причинами змін чисельності є трансформація кормодобувних біотопів (фрагментація середовища існування) і місць поселення (вирубування дуплистих дерев, модернізація старих будівель), збіднення кормової бази

внаслідок використання пестицидів, чинник непокою виводкових колоній.

Основні заходи для стабілізації. Ефективні заходи охорони мають включати заповідання та охорону сховищ виду, заборону господарських робіт у місцях поселення виводкових колоній з травня до вересня; проведення скопросвітніх акцій, спрямованих на поширення інформації щодо вразливості та необхідності охорони рукокрилих. Потрібна активізація наукових досліджень виду.

Заходи для збереженості виду (його популяцій):

1. Охорона місць концентрації в період розмноження.
2. Для збереження популяцій кажанів цього виду слід заборонити вирубування дуплистих і старих дерев.
3. Паспортизація місць перебування виду.
4. Компенсувати нестачу придатних для мешкання місць може влаштування штучних помешкань.
5. Робота з природокористувачами, відвідувачами природоохоронних територій та місцевим населенням.
6. Освітні заходи в рамках проведення природоохоронних акцій, регулярні публікації в періодичних виданнях, друкування та розповсюдження буклетів, плакатів, методичних брошур та іншої популярної літератури, виступи в засобах масової інформації, розміщення відповідної інформації в Інтернеті.

НЕТОПИР СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ

Pipistrellus kuhlii

В Україні від 1990-х рр. поширився майже по всій території. Впродовж двох останніх десятиліть чисельність виду в нашій країні збільшилася від дуже рідкісного до нечисленного, місцями звичайного виду урбанізованих ландшафтів. Спостерігається як у рівнинній, так і низькогірній місцевостях. Проявляє схильність до синантропності. Розселення переважно відбувається вздовж великих річок. Літні місця поселення розташовані в будівлях, тріщинах у стінах, щілинах скель. Виводкові колонії налічують 30–100 самок. Самки народжують звичайно 2 малят. Максимальний вік життя — 8 років. Ймовірно, осілий вид. Властиві незначні перельоти для сезонної зміни сховищ, максимально — до 5 км. Місцями гібернації є будинки: між віконними рамами, у підвалах і надземних частинах. На полювання вилітає незабаром після заходу сонця. Політ швидкий і спритний. Літає невисоко, роблячи великі кола. Полює в населених пунктах: навколо вуличних ліхтарів, над водоймами, в садах. Ловить дрібних літаючих комах (переважно метеликів і двокрилих).

Наукова цінність та необхідність охорони. Цей вид занесено до Червоної книги України (статус — вразливий вид). У Червоному списку МСОП віднесений до категорії «найменш вразливий» (LC).

Причини скорочення популяції. Причини зміни чисельності. Причинами змін чисельності є трансформація кормодобувних біотопів

(фрагментація середовища існування) і місць поселення (вирубання дуплистих дерев, модернізація старих будівель), збіднення кормової бази внаслідок використання пестицидів, чинник непокою виводкових колоній.

Основні заходи для стабілізації. Ефективні заходи охорони мають включати заповідання та охорону сховищ виду, заборону господарських робіт у місцях поселення виводкових колоній з травня до вересня; проведення екопросвітніх акцій, спрямованих на поширення інформації щодо вразливості та необхідності охорони рукокрилих. Потрібна активізація наукових досліджень виду.

Заходи для збереженості виду (Його моноляції):

1. Охорона місць концентрації в період розмноження.
2. Для збереження популяції кажанів цього виду слід заборонити вирубування дуплистих і старих дерев.
3. Паспортизація місць перебування виду.
4. Улаштування штучних помешкань, щоб компенсувати нестачу придатних для мешкання місць.
5. Робота з природокористувачами, відвідувачами природоохоронних територій та місцевим населенням.
6. Освітні заходи в рамках проведення природоохоронних акцій, регулярні публікації в періодичних виданнях, друкування та розповсюдження буклетів, плакатів, методичних брошур та іншої популярної літератури, виступи в засобах масової інформації, розміщення відповідної інформації в Інтернеті.

НЕТОПИР-КАРЛИК

Pipistrellus pygmaeus (Leach, 1825)

Це найменший представник нетопирів. У польоті нетопир-карлик дуже швидкий і спритний. Має широкий ареал. В Україні поширений на всій території. Особливості біології. Нетопир звичайний — типовий перелітний кажан. Зимують у дуплах або будівлях. Виводкові колонії самок налічують від десятків до декількох сотень особин, самці оселяються поодиночки або невеликими групами. Влаштовуються в населених пунктах, де живуть колоніями на горищах, під стріхами, залізною покрівлею, у щілинах будівель, або в лісовій місцевості в дуплах чи під корою дерев.

Нетопирі-карлики протягом усього року тримаються групами. Улітку, коли вони зайняті вирощуванням потомства, нетопирі утворюють колонії, що складаються з декількох тисяч тварин. Улюбленими місцями укриття нетопирів у літній період стають дерев'яні оббивки стін і тріщини за віконними рамами, а також щілини між цеглою будівель. Іноді вони навіть забираються під вивіски. Нетопирі-карлики настільки малі, що здатні протиснутися в щілину діаметром 15 мм. У весняний, літній і осінній час нетопирі вдень сплять. На полювання вони, зазвичай, вилітають у вечірній і нічний час. Найбільш активними ці кажани є в сутінках та іноді перед сходом сонця. Кожен нетопир-карлик проводить поза колонією від 2 до 5 годин на

добу. Він вилітає на пошуки їжі, час від часу зупиняючись для відпочинку.

Наукова цінність та необхідність охорони. Цей вид занесено до Червоної книги України (статус — вразливий вид).

У Червоному списку МСОП віднесений до категорії «найменш вразливий» (LC).

Причини скорочення популяцій. Причини зміни чисельності. Причинами змін чисельності є трансформація кормодобувних біотопів (фрагментація середовища існування) і місць поселення (вирубування дуплистих дерев, модернізація старих будівель), збіднення кормової бази внаслідок використання пестицидів, чинник непокою виводкових колоній.

Основні заходи для стабілізації. Ефективні заходи охорони мають включати заповідання та охорону сховищ виду, заборону господарських робіт у місцях поселення виводкових колоній з травня до вересня; проведення екопросвітніх акцій, спрямованих на поширення інформації щодо вразливості та необхідності охорони рукокрилих. Потрібна активізація наукових досліджень виду.

Заходи для збереженості виду (його популяцій):

1. Охорона місць концентрації в період розмноження.
2. Для збереження популяцій кажанів цього виду слід заборонити вирубування дуплистих і старих дерев.
3. Паспортизація місць перебування виду.
4. Улаштування штучних помешкань, щоб компенсувати нестачу придатних для мешкання місць.
5. Робота з природокористувачами, відвідувачами природоохоронних територій та місцевим населенням.
6. Освітні заходи в рамках проведення природоохоронних акцій, регулярні публікації в періодичних виданнях, друкування та розповсюдження буклетів, плакатів, методичних брошур та іншої популярної літератури, виступи в засобах масової інформації, розміщення відповідної інформації в Інтернеті.

7.4. ПРОПОЗИЦІ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОХОРОНИ РІДКІСНИХ ВИДІВ ССАВЦІВ

Основними факторами загрози для червонокнижних видів, насамперед для кажанів, в умовах РЛП «Ялівщина» є:

- вирубування природного лісу, зміна його просторової структури й породного складу;
- заростання відкритих біотопів деревами й чагарниками (унаслідок штучного заліснення або спонтанної демутації);
- фрагментація оселищ та ізоляція локальних популяцій видів; лісовпорядні заходи (вирубування дуплистих і старих дерев, усунування мертвої деревини);

- інтенсивна експлуатація трав'яних екосистем (рекреаційне навантаження, випасання та викошування);
- хімічне та органічне забруднення р. Стрижень;
- використання інсектицидів у межах територій, прилеглих до парку.

Виходячи з аналізу поширення та факторів загрози рідкісним та вразливим видам на території РЛП «Ялівщина», доцільним буде здійснення таких охоронних заходів:

- моніторинг популяцій червонокнижних видів кажанів, а також вивчення трофічних зв'язків та регіональних особливостей зимівлі видів;
- створення кадастру популяцій і оселищ рідкісних видів;
- подальше вивчення території парку з метою виявлення ділянок поширення, місць концентрації, ключових оселищ зникаючих та рідкісних видів хребетних тварин та організації моніторингу;
- збереження природних місць проживання, старих лісових дерев;
- створення заповідних ділянок на територіях виявлення видів та врахування цього при зонуванні РЛП;
- контроль за дотриманням правил застосування пестицидів на прилеглих дачних масивах;
- заборона застосування на території РЛП «Ялівщина» невідоспецифічних засобів захисту рослин;
- у програми екологічного виховання дитячих дошкільних та освітніх установ варто включити роз'яснення неприпустимості безглузлого знищення кажанів та розкриття їх користі для лісової екосистеми РЛП «Ялівщина»;
- заборона відлову і колекціонування.